

A FELVIDÉKI MAGYAR IRODALOM TIZENÖT ÉVE.

SZLOVENSZKÓI magyar irodalom a fordulat előtt nem volt. A szlovenszkói magyar irodalom a szükségszerűség szülötte. A háború előtt Pozsonyban, Komáromban Kassán már dolgozott néhány magyar író, akik abban a pillanatban, amikor a tettvágytól duzzadó fiatal írónemzedék megjelent, évtizedet öregedtek egyszerre. A világ alaposan megváltozott körülöttük, lelkük már nem volt eléggé rugalmas ahhoz, hogy a változott körülményekhez hozzáigazodjanak s nem volt bennük annyi erő sem, hogy az élre álljanak s az irodalom vándormadarainak vezetését átvegyék.

Legendás idők voltak ezek. Az ájult tehetetlenségbe süllyedt magyarság szelleme tért magához legelőbb. A nagy lidércnyomás elmúlt, a háborúnak vége lett, a lélek békés délutánokra vágyott, kelettje lett a könyveknek, folyóiratoknak. A határokat elzárta a politika s ez a lélek az ajtón se be, se ki elv megfosztotta az idegen imperium alá került magyarságot attól a szellemi tápláléktól, amelynek kenyérszító centruma Budapest volt. A közönség ízlése megmaradt a régi, vágyódása a betű után, ha lehet fokozódott. Az a tömeg, amely ambícióval teli, az irodalom mezejét elöntötte, mint harcra kész fekete sereg, nem nyujthatta azt, amit ez a közönség elvesztett. Jönni kellett egy olyan folyamatnak, amely B-listára tette a diletánsokat, másrészt fokozott munkára buzdította a hivatottakat. Néhány év s kialakult az élgárda, írók csoportja, akik ma együttesen adják a szlovenszkói magyar irodalom arculatát.

Sok-sok munka kellett még, hogy ez a kezdetleges eszközökkel tapogatózó, de a művészi élménykereséshez egyre biztosabban közeledő irodalom eljusson valamelyes biztos talajra. A fellendülés és elhanyaglás grafikonja a magyar lélek sajátosságából származik, bár minden szellemiség mutat idők folyamán efféle ingadozást, ami faji sajátosságokon túl a lélek labilis voltából származik. Ma a tizenötéves szlovenszkói magyar irodalom az írók politikai sodortatása miatt úgylátszik, hogy tesped. A lázas órák éjfél utöttek, a versengés megszűnt s valahol forr a szlovenszkói lélek.

Kezdetben a folyóiratok raja támadt életre, hogy tiszavirág sorsuk beteljesedjék. Az Új Élet című folyóirat volt az első Kassán, dekadens irányzata már indulásakor eljegyezte az elmúlással. A liberális Kassának sem kellett ez az Új Élet. Pozsony, amely emberemlékezet óta a konzervativizmus fellegvára volt, Tavasz című folyóirattal próbálkozott. Ez már hosszabb ideig élt, de a kisebbségi magyar folyóiratok sorsa ezt is elérte.

Szerkesztői Kumlik Emil dr., majd Szeredai Gruber Károly voltak. Tűz, Revű, Képes Világ, Mátyusföldi Lapok, Vagyunk, Hajnal, Turul, Vakáció s még sok-sok folyóirat sietett ennek az új szellemiségnek segítségére. A napilapok is foglalkoztak irodalommal, legjelentőségtejtesebb volt a Kassai Napló vasárnapi melléklete, amely megszólaltatta hasábjain mindazokat, akik értéket jelentettek a szlovenszkói magyar irodalomnak. 1925-ben a Prágai Magyar Hírlap adott másfél esztendőig irodalmi mellékletet, ez azonban érthetetlen okokból megszűnt. A Prágai Magyar Hírlap, amely ma is a vezető lapja az

ottani magyarságnak, vasárnapi és ünnepi számában gazdag irodalmi rovatot nyújt. Véleménye ma is döntő, fennállása a magyarság élniakarásának s nemzeti hűségének bizonyítéka. Több mint egy esztendeje a Híradó című pozsonyi napilap ad vasárnaponként irodalmi mellékletet. Az asszonyok lapja, a Péchyiné Bartóky Mária szerkesztésében megjelenő kitűnő Nagyasszony. Az ifjúsággal kezdetben a Jövők, majd pedig a Mi Lapunk, jelenleg a Tábortűz foglalalkozik. Gyermeeküjság a Szivárvány.

A szlovenszkói könyv nehéz stációkon született. Az író maga adta ki művét, nem szánta a halhatatlanságnak, lehetőleg 500—1000 példányt nyomtatott belőle, mielőbb biztosította azonban a megjelenést az előfizetési felhívások szokásos kibocsátásával. Amikor már megfelelő számú előjegyző gyűlt egybe, a nyomdász hozzáfoghatott a szedéshez. Ilyen körülmények között kelt útjára a szlovenszkói könyv. Külföldről a Voggenreiter Verlag nyúlt a könyvkiadás hona alá, jóval később a kiváló Farkas Gyula vezetésével. Több, mint húsz könyv jelenhetett meg. Apróbb próbálkozásnak számít az írók kiadvállalata, amelynek anyagi ereje négy kötet erejéig bírta. Még későbbi időre esik a Kazinczy Szövetkezet megalakulása, amely évi hat kötetével maradandó értékű irodalmat adott nívós folyóirata a Magyar Írás mellett.

A szlovenszkói próza első nagy ígérete és meglepetése Darkó István Két ember egy árnyék című kötete volt. Előtte az első szlovenszkói magyar könyv Sziklay Ferenc kultúrreferens Hangzatka c. regénye, melyben a szerző jól látó szemmel csehszlovák problémát akart feldolgozni, amikor a magyarrá lett Csermák Antal cseh hegedűművész életét írta meg. A hegedűművész magyarrá alakulása az első kísérlet a szlovenszkói regény felépítésére. Darkó István székely szülők gyermeke s míg ő maga Szentendrén született s Losoncon, a palóc szó hazájában diákoskodott, mégis izzig-vérig székely maradt. Nyelvében, meséinek színes szövögetésében a székely népi lélek csodálatos építőgerendát találjuk fel. Minden regénye egy-egy kísérlet arra a regényformára, vagy éppen írásformára, amelyben Darkó István tehetsége igazában kibontakozhat. A szép ötvöslegény c. kisregénye áll lelkeségéhez a legközelebb, ahol valamelyes történelmi háttérben különleges erdélyi tehetség nyomaként pompás színekben festette meg az ötvöslegények életét. Modernebb témákkal találkozunk A legnagyobb úr c. utolsó novelláskötetében, ahol közelebb jutott jóval a mai élet határvonalához. Erőben s dinamikában rögtön Tamás Mihály következik utána, erős, nyers naturalismusával, az érzéki élet túlságos kihangosúlyozásával. Tamás Mihály egyes novelláiban egészen közel jutott a mai élet szociális problémáihoz, közelebb mint Darkó, bár itt is vérvörös színű erotika hálazza be meglátásait. Ez a hatalmas lökő erő, amely írásait elindítja s a forróság, ami milióit átfűzti, elnyeli az élet apró színeit, a mozdulatok finom árnyalatait, az érzések egy-egy villanását. Nyugodtabb, lehiggadtabb művész juthat el az élet örök igazságaihoz, másrészt a gondolatoknak s érzéseknek ahhoz a magasságához, ahova csak igaz művész emelkedhetik. Mozgékonyaságban, termékenységben különleges tehetségével Szombathy Viktor jön soron, akit a csonkaország olvasó közönsége is ismer a magyar folyóiratok hasábjáról és napilapok tárcarovatából. Én kedves népem c. kötetében a Szlovenszkóba szakadt magyar nép igazi rajzát adja. Finom humor melegíti át írásait, jó megfigyelőképeség jellemzi, bár itt-ott meglátszik írásain az újságíró sietsége. Rácz Pál valamelyest konzervatívabb író, a szlovenszkói Gárdonyi, akinek Könyvnyíró asszony c. kötete eseménye volt

az akkori könyvpiacnak. Nyugodt konzervativizmus árad írásaiból, nem nyúl nagy problémákhoz, erején felül nem gyürkőzik, hogy fennakadjon, maga köré néz s amit ott lát, azt komoly alapossággal s minden szenvedély nélkül vetíti elének. Egri Viktor finomtollú, franciás író, irodalmi műveltsége egyedülálló. A zsidóság problémája él benne kielégítetlenül s Demeter megtérésében ezt a kérdést veszi bonckése alá. Franciás könnyedséggel, apróra kidolgozott részletezéssel egészen elmélyledt mondanivalóiban, halálosan komolyan veszi az írást. N. Jaczkó Olga az újabban jelentkezett Palotai Boris mellett igen tehetséges prózaíró. Amit maga körül lát, azt biztos színekkel festi fel. Elmélyedt lélek. Különös nosztalgia sötétlik az eseményekben az Ismeretlen után. Jaczkó Olga nem néz messzebb a maga falujánál, a család vonatkozásai érdeklik túlságosan, de amit megír, az egy darab élet, egy színfolt s valóság. Sebesi Ernő gazdagtermésű lírája mellett prózája is számottevő. Az elesett emberek írója, egyetlen megjelent novelláskötete efféle embereket ábrázol megkapóan. A régibb generációt Jankovich Marcell a színes meséjű pozsonyi író, Alapi Gyula a szlovenszkói tudományos irodalom megalapítója, Sziklay Ferenc kultúrreferens képviselik. Nyiresi Tichy Kálmán a festő-író főleg népművészeti kutatásaival Farkas István pedig szlovák fordításai s eredeti falusi történetei révén követelik az említést.

A líra gazdag termésben bontakozott ki Szlovenszkon. Mécs László, az egyetemes magyarság ma élő egyik legnagyobb költője is innen indult el, hogy széles sorokban hömpölygő ezernyi mondanivalójával és tökéletes előadóművészetével meghódítsa a magyarságot határon innen és határon túl. A tragikus végű Őlvedi László után az ő lírája vált valójában szlovenszkóivá és magyarrá. Az erkölcsi bázis, amelyről Mécs László ma az erkölcsében megrendült emberiséghez szól, történelmi jelentőségű s egyelőre felmérhetetlen. A Hajnali harangszó a líra irodalmi eseménye volt s ebben a kötetben kapcsolódott a szlovenszkói magyar irodalom az egyetemes magyar irodalom maradandó értékelésű alkotói sorába. Utána közvetlenül Györi Dezső következett, aki az Újarcú magyarok ideológiáját dobta a közvéleménybe. Györi személye túlnőtt az önmaguk világába záródott poéták gyakorlati jelentőségénél, Györi vezetőknek született volna. Sajnos a politika elszakította a magyarságtól, ma egyedül Szabó Dezsónél. Tehetsége bizonyítatlan sorsba hullott, vágyakozó közönsége s hívei odahagyták valamennyien. Rimaszombatból indult el, friss gömöri szelek átfűtötte szántóföldek különös illatát vitte szerte Szlovenszkóba. A szlovenszkói magyar irodalom igaz arculatához szervesen hozzátartozik. Tamás Lajos egyre szlovenszkóibb halkhangú poéta. Pozsonyban él, ott figyeli az élet zakatolását maga körül s minden, amit énekel, a valóság tiszta költészete. A líra Szombathy Viktorja, mélyen rezzenő költői lélek. Fejlődésének grafikonja egyre magasabb régiók felé emelkedik, egyre színesebb és teltebb. Nem mutat utat, de az útról énekel, nem dönget kapukat, de szélesre nyitja maga előtt a kapukat s tágabb horizontok felé néz vágyakozva. Érzik az átélés biztonsága a sorokon. Darvas János, aki legutóbb szlovák verses antológiájával keltett a magyar közönség körében is feltűnést, hangulatos, színes líra mestere. Vozári Dezső modern költő, mondhatnánk nagyvárosi költő, világa nem apró momentumokból tevődik össze, nem a részlet érdekli a mindenségből, hanem az egyetemes világ. Kelembéri Sándor színesedő lírája is egyre jobban fejlődik. Erdőházi Hugó kollektív költő, verseit szociális átérzés jellemzi. Rövidke soraiban egy nyugtalan lélek apró kételyei csitulnak el. Simon Menyhért meleg lírája emberi hangokat üt

meg a szlovenszkói magyar költészetben. B. Palotai Boris és Szenes Erzső nő-költők, utóbbi magyar viszonylatban is jelentős.

Az idősebb generáció kedvelt költője Kersék János a szlovenszkói magyar irodalom halottja.

Ma Szlovenszón a Kazinczy-szövetkezet végez jelentős munkát a szlovenszkói magyar írók irányításában. Szent-Iványi József képviselő, aki annak idején évről-évre szentiváni kúriákat rendezett, hogy az írókat egymáshoz minél közelebb vigye, aki maga is kiváló mestere a tollnak, újra kezébe vette a szlovenszkói magyar irodalom ügyét. A teljesen új alakban s új irányban elindult Magyar Írás az egyetemes magyar szellemiség lapja kíván lenni s így találkozájává vált az új, fiatal szellemiségnek. A könyvkiadás értékes terméke az a három könyv, amely a múlt esztendőben hagyta el a sajtót s mindenütt osztatlan érdeklődést váltott ki: Darvas János szlovák versfordításai, Tamási Áron népies játéka az Énekes madár és Fėja Géza a neves esztéta mesegyűjteménye. A program, amelynek nagy része még megvalósulásra vár, tartalmazza Zerdahelyi József novelláskötetét, Branecky József szlovák történelmi regényének fordítását, Darkó István Deszkaváros c. regényét s talán ifjúsági regénykiadást is. A tiszta irodalom szolgálatában áll a Magyar Minerva v. havi folyóirat Reinel János szerkesztésében, az Új élet c. inkább katolikus szellemű folyóirat Rády Elemér irányítása mellett, az újonnan indult Magyar Család Farkas István szerkesztésében.

Ha megkevesbbedett az írók és folyóiratok száma, ez korántsem jelent elkedvetlenedést. Oka főleg gazdaságpolitikai. A magyarság is mintha megfáradt volna. A lelkesedés tüzét eloltotta a nehéz élet milliányi gondja, csoda-e, ha elsősorban az irodalmat áldozza fel tehetősége oltárán? A derékhad, amely most a Tátra alatt kissé tanácstalanul, olykor fellobbanva megszólal, örök időkre eljegyezte magát a tiszta irodalommal. A szlovenszkói regény, amelyet a decentralizált kisebbségi irodalom ajándékaképpen vár a magyarság, kell hogy megszülessen. Tizenöt év csak a kisebbség életében nagy idő. A nemzetek s emberöltők életében csekélyke idő az. Hiába számít minden esztendő kettőnek, a levágott végtagok csak lassan nőnek ki, sejt sejt mellett, milliányi oszlás útján alakul, nem lehet siettetni, csak bátorítani. A magyar irodalom vezetői számtalanszor nyujtották feléjük segítő kezeiket, a grafikon lefelé zuhant vonalát csak erős kéz emeli majd a megérdemelt magasságba. A hit mindenkiben megvan, hol kisebb lánggal lobog, hol hatalmas lángoszlopok forrósodnak, éltetője a siker s tápja a kitartó, következetes munka.

Marek Antal.

HOLNAPOM.

*Nyugtával sem dicsérem én
a lassan áldozó napot.
Nem is hizlalja vágy, remény
számomra már a holnapot.*

*Álmatlan éjek reggelén
kísértetként lebeg felém,
s jöhet a télre új tavasz,
képmása mindig ugyanaz.*

*Lesorvadt róla hús, izom,
a szín, a szépség élesztője,
szemüregében bús iszony.*

*Ha rám mered, nem félek tőle
s olyan lesz, mint egy szép leány,
ha majd utólszor néz reám.*

Réz Gyula.